

**NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING
DER GENEESKUNST.**

OPENINGSREDE VAN DE 56ste ALGEMEENE VERGADERING,

DOOR DEN VOORZITTER

Dr. A. SIKKEL A.Z.N.

*Mijne Heeren, Leden en Afgevaardigden van de Nederlandsche
Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst.*

De vorige eeuw, vooral haar einde, is gekenmerkt door de ontwikkeling van historischen zin. Verschillende schrijvers hebben haar de eeuw der historische richting genoemd. Na de revolutie op het einde der 18de eeuw, toen het verleden schuldig stond voor het oordeel van den nieuwen staat van zaken, wilde men met dat verleden geheel breken. Wat herinneren kon aan vroegere tijden moest zoo spoedig mogelijk vergeten; los van het keurs der traditie wilde men door de rede alleen geleid, het nieuwe oprichten. De haat tegen het oude régime maakte ongeschikt voor de erkenning van wat goed kon zijn bij het voorgelacht en liet geen plaats voor het inzicht, dat al het geworden, ook het schijnbaar onafhankelijk ontstane, wortelt in den langen ontwikkelingsweg der menschheid dien de historisch-schrijver ons althans ten deele afteekent. De archieven hadden geen waarde, geschiedkundige monumenten niet langer de achting van voorheen; de ervaring van vroegere generaties woog niet in de raadszaal van een volk, dat de roeping in zich gevoelde een nieuw licht over de wereld te laten schijnen.

In zulk een tijd lijkt geschiedvorsching nutteloos werk. Eerst later, toen de glans van het nieuwe wat verbleekte en hier en daar het oude doorschemerde, werd ook het verband met vroegere tijden opnieuw gevoeld. Toen het evenwicht hersteld was, een nieuwe staat van orde gevestigd, kregen weer de lessen der historie gehoor. Langzaam trad haar opzettelijke beoefening meer naar voren en in het midden der 19de eeuw verhief zij zich eindelijk met al de kracht van een zelfstandige wetenschap.

Ik mag mij hier niet verliezen in beschouwingen, hoe belangrijk ook, over de methoden van haar onderzoek en over de beginselen, naar welke zij zich daarbij richtte. Het is genoeg er op te wijzen, dat zij van een beschrijvende bovendien een verklarende werd; niet langer volstond met de schildering der gebeurtenissen, zooals de overlevering ze tot ons bracht, maar opspoorde de oorzaken, de drijfveeren van het gebeurde. Hoe dieper men doordrong, hoe beter men inzag dat eigenlijk nog alles moest worden gedaan. De handelingen der regeerders en hun motieven, economische en staatkundige beschou-

wingen moesten nagespeurd, het leven en bedrijf van het volk in bijzonderheden worden onderzocht, wilde men den weg loopen, die alleen tot kennis van het gewordenen leiden kan.

De historici ondergingen den invloed van de natuurkundige school. Zooals deze het „hoe, waarom en waardoor” der dingen trachtten te verklaren, bewogen de eersten zich meer en meer in een richting van onderzoek, die zich niet tevreden stelt met een beschouwing van het gebeurde, maar een onderzoek wil van wat aan het gebeurde ten grondslag ligt. Door deze nieuwe methode, onder deze nieuwe behandeling ondergingen de voorstellingen der gebeurtenissen een grooten omkeer. Herinnerd mag o. m. worden aan den geheel nieuwen kijk, dien NIEBUR gaf op de geschiedenis der Romeinsche oudheid.

De gunstige uitslag van de nieuwe geschiedbeoefening deed deze verder reiken dan voorloopig mogelijk was. Dat men evenals in de natuurwetenschap tracht naar het vinden van wetten, is verklaarbaar; maar of vooralsnog de uitgebreidheid van stof en haar buitengewone samengesteldheid, de veelzijdigheid der vraagstukken toelaat wetten te ontdekken, die den gang der wereldgeschiedenis beheerschen valt te betwijfelen. Hoe belangrijk de pogingen van THOMAS BUCKEL in deze richting ook zijn, de meeste historieschrijvers erkennen in wat door hem als een algemeen heerschende wet wordt aangemerkt niet anders dan een omschrijving van eenige algemeene beteekenis, doch die geheel het karakter mist van een toepasselijkheid op alle gevallen. Toch heeft zijn werk veel bijdragen tot verheldering van den historischen zin en een weg van onderzoek gewezen, dien velen na hem met vrucht hebben bewandeld.

In onze dagen wordt de beteekenis der geschiedbeoefening door weinigen meer betwijfeld. Wie in staat wil zijn den tijd, waarin hij leeft, te beoordeelen en te begrijpen, heeft de historie mede tot leidsvrouw te nemen. Wat geldt voor de beoordeeling van den toestand van landen en volken geldt ook voor de beoordeeling van de plaats waarop te eeniger tijd een wetenschap zich bevindt. Maar voor de laatste wordt dit doorgaans in veel mindere mate erkend.

Twee gebeurtenissen van het afgelopen jaar geven mij aanleiding een oogenblik uw aandacht te vragen voor de beantwoording van de vraag: welk nut de geschiedenis der geneeskunst voor den arts heeft. De eerste gebeurtenis is de benoeming voor de eerste maal van een hoogleeraar, aan wien, zij het ook niet uitsluitend, is opgedragen les te geven in de geschiedenis der geneeskunst; de tweede gebeurtenis is de beantwoording van een door onze Maatschappij uitgeschreven prijsvraag, die met geneeskundige geschiedenis verband houdt en welke door een commissie de gouden eerepenning is waardig gekeurd. Deze beide gebeurtenissen verheugen ieder onzer, die van de beoefening van de geschiedenis onzer wetenschap een verruiming van inzicht verwacht in haar aard en wezen. Zonder twijfel zou men te ver gaan, indien men uit beide gebeurtenissen wilde afleiden een

zooveel sterker algemeene belangstelling in een vak, dat door de meesten onzer nog steeds als vrij overbodig voor de vruchtbare studie der geneeskunde wordt beschouwd.

Behoeft de beantwoording van een prijsvraag slechts van den historischen zin eens enkelen te getuigen, ook de andere gebeurtenis laat zich wellicht gevoelig door den invloed van een enkele macht verklaren. Toch kan niet te hoog worden geschat het voorrecht, dat eindelijk aan een van onze hooge scholen de geschiedenis van onze wetenschap wordt gedoceerd. Van den kathedr daar kan de opwekking uitgaan tot een nieuwe generatie van medici, en kan ook nog de stem, zoo zij maar krachtig genoeg en bij voortdoring doorklinkt, de ouderen, wie de muse der historie haar lessen ont-hield, achterhalen.

En dat laatste is niet overbodig. Indien men men vraagt naar den tastbaren invloed, dien de geschiedbeoefening hebben kan op de verdere ontwikkeling van onze wetenschap, blijven de eenen het antwoord schuldig, terwijl de anderen dien invloed geheel ontkennen. Men geeft toe, dat kennis van de onderzoekingen van het voorgeslacht een zekere verruiming van den geest geven, een nieuw tintje aanbren-gen aan het denken van den man van wetenschap, dat niet kwaad staat. Den korypheën der wetenschap, ook dien der oudheid geeft men gaarne hun was. HYPOCRATES, GALENUS, MORGAGNI, BOERHAVE, zijn namen voor allen omkranst met de aureool der onsterfelijkheid. Maar hoevelen geven zich rekenschap van de plaats, die zij innemen in de ontwikkeling der geneeskunst, en van den invloed, dien zij op haar ontwikkelingsgang hebben geoeffend. Dat kan anders worden, en het is noodig, dat het anders wordt.

Bij de beoefening van de geschiedenis der geneeskunst kan men zich tweeerlei doel stellen: de resultaten te leeren kennen, waartoe vroegere onderzoekers gekomen zijn; van de oudste tijden, waaruit gegevens ons bereikten, tot op heden die resultaten in onderling verband te brengen en aan te toonen, hoe zij ten slotte geleid hebben tot hetgeen de wetenschap in haar tegenwoordigen vorm ons biedt; door ijverige bronnenstudie — en in dat opzicht valt nog buitengewoon veel te doen — de bouwstoffen te verzamelen, noodig om een eenigszins volledig beeld te krijgen van het werken en streven der oudheid en de aldus ontdekte feiten in het licht van hun tijd te plaatsen en te doen zien, hoe zij onder den invloed der tijdsomstandigheden ontstonden. Zoo dan tenslotte uit deze bouwstoffen een historicus-kunstenaar het grootsche gebouw optrok als een monument van den medischen geest der menschheid, de taak van den geneeskundigen historieschrijver ware nog maar voor de helft, en niet de voornaamste helft, vervuld. Hoe voortreffelijk zijn werk, mogelijk geworden door een ijverig en nauwkeurig onderzoek ook zou zijn, hij zou ons hebben geleverd het *product* van medisch denken van het voorgeslacht, terwijl wij juist behoefte hebben in dat

denken zelf dieper door te dringen. En dit is het tweede verder gelegen doel. Een geschiedvorsching, die deze behoefte bevredigt, vraagt niet enkel naar de resultaten van onze wetenschap, maar naar den weg, waarlangs zij zijn verkregen. Niet om wat de menschelijke geest ons heeft afgeleverd, maar om de wijze, waarop hij het verkreeg, is haar te doen. Dit geschiedonderzoek kan men het psychologische noemen.

De vraag kan worden gedaan, of een dergelijke geschiedbeoefening op den weg van den arts ligt en niet al te zeer het terrein der filosofie raakt. Maar indien men erkent, hoezeer het hier vraagstukken geldt die alleen door den arts kunnen worden beoordeeld, zal het niet moeilijk zijn toe te geven, dat hun onderzoek alleen hem kan worden toevertrouwd, die een medische studie doormaakte.

Een geschrift van Prof. HUGO MAGNUS, *Die Kritik der medizinischen Erkenntniss*, stelt de groote waarde, die deze psychologische geschiedbeoefening voor ons vak heeft, in het licht.

Nadat de schrijver in het kort een overzicht gegeven heeft van het materiaal, dat uit de oudheid tot ons gekomen is en geschikt is voor dit onderzoek, toont hij aan, welken invloed het geloof der ouden op hun geheele denken had en hoe in verband daarmee de dogmatiek het causaliteits-beginsel in de natuurvorsching door metaphysische vooropvatting verdrong.

Vervolgens gaat hij na, op welke wijze de ouden zich hun medische kennis vormden. De praktische geneeskunde is altijd een ervaringswetenschap geweest en vertoont vooral in de oudheid dat empirisch karakter. Wil men dus de resultaten van het medisch denken en den weg, waarlangs zij zijn verkregen, aan kritiek onderwerpen, dan moet men in de eerste plaats nagaan, welke bronnen ons kenvermogen beschikbaar heeft om tot een medische ervaring te geraken. Iedere ervaring nu neemt haren oorsprong in een zintuigelijke waarneming. Komt deze in onzen geest naast een andere te staan, dan wordt een oordeel mogelijk, en tenslotte kunnen verschillende ervaringsoordeelen een gevolgtrekking mogelijk maken. Van de logische werkzaamheid der genoemde factoren, van de onderkenning van wat de zintuigelijke waarnemingen van elkander onderscheidt en wat zij gemeen hebben, hangt het af, welke waarde het resultaat der overdenking, de gevolgtrekking toekomt. Wordt bijv. een oordeel langs inductieven weg verkregen, verbonden met een ander, dat door speculatieve beschouwing ontstond, dan zal de gevolgtrekking uit beide gevormd, van natuurwetenschappelijk standpunt bezien nimmer de waarde mogen toegekend worden, die een andere gevolgtrekking toekomt, die ontstond uit oordeelen, uitsluitend langs inductieven weg verkregen.

Het is begrijpelijk, dat in een tijd, waarin de medische kennis het zonder anatomie en physiologie moest stellen, een medisch oordeel lichter op den dwaalweg van speculatie en deductie geraakte dan in

later tijd, toen meer algemeen de inductieve methode als de eenig juiste werd erkend en toepast. De nieuwe geneeskundige geschiedkritiek, die ik zoeven de psychologische noemde, wil nu over den geheelen afgelegden weg, in verband ook met de algemeene ontwikkeling van ieder tijdperk, nagaan, hoe de geneeskundige voorstellingen zich hebben gevormd. Zij wil aantoonen, hoe vooruitgang, stilstand en teruggang op en afwijking van den ontwikkelingsweg, dien de geneeskundige wetenschap in den loop der tijden heeft gevolgd, telkens verklaring vindt in de wijze, waarop het medisch denkproces in dat tijdperk onder bepaalde omstandigheden zich afspeelt; m.a.w. zij wil doordringen tot de werkplaats en doen zien, hoe een juist gebruik der werktuigen onder gelukkige omstandigheden leiden kan tot bereiking van een gelukkige uitkomst, terwijl een ondoelmatig gebruik en ongunstige invloeden van buiten onbruikbare resultaten geven. Zoo tracht zij op te klimmen van het product tot zijn maker, van een uitgesproken gedachte, een toegepaste handeling, een verkondigde leer tot het kenvermogen zelf. Wat van een bepaald tijdperk, een bepaald volk, waarop haar onderzoek is gericht, bekend is geworden en invloed kan hebben geoeffend op het medisch denken, trekt zij binnen den kring van haar studie. Wat op ander gebied dan het geneeskundige door den menschelijken geest is voortgebracht heeft alzoo haar belangstelling: vruchten van denzelfden boom der kennis als het zijn, die het begrip van de geestesrichting eener periode kan verhelderen en dus middellijk den geneeskundigen gedachtengang kan helpen ontdekken. Wat niet mogelijk schijnt, tenminste niet zoover ons inzicht nu bereikt, voor de groote wereldgeschiedenis, zelfs niet voor de geschiedenis van een enkel volk, kan het wel zijn voor de geschiedenis van een wetenschap, met name voor een als de geneeskundige. Op het groote wereldtooneel treft ons zulk een bont gewoel, is beweeg van zoo onderscheiden vorm, grijpen toestanden en gebeurtenissen met zoo uiterst fijne vertakkingen onnaspeurlijk in een, dat men moet wanhopen de functies te kunnen onderkennen en als voorwerp voor psychologische geschiedvorsching in onderzoek te kunnen nemen. De geschiedenis eener wetenschap daarentegen staat, hoe veelzijdig ook, meer op zichzelf en is gemakkelijker te overzien. Evenals de physioloog ter verklaring van de verrichtingen der samengestelde organen hun deelen voor het experiment tracht te isoleeren of eenvoudige organismen voor zijn onderzoek te baat neemt, vindt de historicus op den ontwikkelingsweg onzer wetenschap een materiaal, dat in die beperking mogelijkheid biedt zijn pogingen tot aantoonen en verklaren van de wijze, waarop onze medische kennis, de geslachten door, verkregen is, met goeden uitslag te zien bekroond. Maar niet enkel de beperking is in zijn voordeel — de geschiedenis eener wetenschap toont hem meer dan een beschrijving van gebeurtenissen: zij geeft hem de producten der denking zelve. Ten slotte lijkt het mogelijk wetten te ontdekken, die het medisch denken beheerschen, iets

wat voor de groote historie der volken onbereikbaar schijnt. Met deze wetten tot grondslag moet een leer van het medisch denken einddoel van alle medische geschiedvorsching zijn.

VON HELMHOLZ en VON LEIDEN komt de verdienste toe, in een tijd, toen voor onderzoek als het hier bedoelde in geneeskundige kringen zoo goed als niets gevoeld werd, den weg te hebben gewezen, langs welken de beoefening der medische geschiedenis dienstbaar kan worden gemaakt aan den vooruitgang der wetenschap. In den laatsten tijd treden hun volgelingen in Duitschland meer op den voorgrond. En wie hun geschriften met aandacht, leest en onbevooroordeeld leest, kan het practisch nut niet miskennen, dat de studie van wat het voorgeslacht deed voor de verdere ontwikkeling van onze wetenschap hebben kan.

Terwijl de historiebeschrijving kan voortgaan met het verzamelen en schiften van feiten, de bibliografie en de biografie onze positieve kennis kunnen helpen vermeerderen, vindt de kritiek van het medisch kenvermogen, zelfs in de oudheid voldoende stof, waarmede zij haar onderzoek kan aanvangen. Haar taak is een buitengewoon moeilijke en eischt van hem die ze ter hand neemt, een lange voorbereiding. Maar welke haar hulpwetenschappen, o.a. wijsbegeerte en algemeene historiekennis, ook mogen zijn, ten slotte kan het onderzoek alleen vruchten afwerpen onder de hand van den arts.

Met betrekking tot het onderwijs is die taak zoo groot, dat zij den geheelen mensch vordert. Hoe dankbaar wij willen zijn voor de opneeming der medische geschiedenis als leervak aan een onzer hoogeschole, en welken invloed dit moge hebben op de jongere generatie, voldaan kunnen wij eerst zijn, wanneer de geneeskundige geschiedbeoefening als zelfstandige wetenschap aan de universiteiten is erkend. Het is niet te verwachten, dat reeds aanstonds van medische zijde de groote drang daartoe zal uitgaan. Eerst langzaam kan het besef ontstaan van de beteekenis, die de verklarende geschiedkritiek voor onze wetenschap heeft.

Maar het zal komen als men zich slechts de moeite wil geven te overdenken wat onze naburen reeds leverden. Als een opwekking daartoe moge dit korte woord dienen, waarmede ik onze werkzaamheden wilde inleiden.

Ik verklaar deze zes en vijftigste algemeene vergadering voor geopend.